

**Б. С. ТЕЛЕМИСОВ, ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ІІМ Б. БЕЙСЕНОВ АТЫНДАҒЫ
ҚАРАҒАНДЫ АКАДЕМИЯСЫНЫҢ КРИМИНАЛИСТИКА КАФЕДРАСЫНЫҢ АҒА
ОҚЫТУШЫСЫ**

**Тергеу бөліністері қызметкерлерінің жұмысты ұйымдастыруы және
жұмыс жүктемесінің кейбір мәселелері**

Аннотация. Мақалада автор тергеу бөліністері қызметкерлерінің осы сала бойынша жұмысты ұйымдастыруы және жұмыс жүктемесінің кейбір мәселелерін қарастырып, солар бойынша қажетті кеңестер ұсынады.

Түйін сөздер: еңбекті ғылыми ұйымдастыру, жұмыс жүктемесі, санкциялау, жедел-тергеу тобы, кадр резерві, Қазақстан Республикасы қылмыстық-процестік кодексі, кәсіби имидж, прокуратура, заттай дәлелдеме, күзетпен ұстау.

Қазақстан Республикасының Президенті Н. Ә. Назарбаевтың 2014 жылғы 17 қаңтардағы Қазақстан халқына Жолдауының¹ талаптарын орындау тұрғысында Қазақстан Республикасының ІІМ Алқа кеңесі шешімімен² ішкі істер органдарының атқаратын міндеттерімен қатар басымдылықтарының бірі ретінде қылмыстарды, соның ішінде бірінші кезекте ауыр және аса ауыр қылмыстарды, олардың ұйымдасқан түрлерін ашу және тергеу, жеке құрамның кәсібилігін арттыру, ішкі істер органдарында заңдылық пен тәртіпті нығайту бойынша жұмыс тиімділігін арттыру міндеті көзделген. Осы міндеттерді орындауда тиісті қызмет салалары бойынша ғылыми негізделген жүктемелер нормативін жасау ерекше орын алады.

Атқарылатын еңбек қызықты, мазмұнды, сонымен қатар ұйымдасқан түрде және жұмыскерді рухани жандандыра түсу мақсатында болуы үшін еңбекті ғылыми ұйымдастыру (ЕҒҰ) түсінігінің маңызы орасан зор. «ЕҒҰ маңызды белгісі болып нақты ғылыми есептеу және негіздеу табылады. Яғни нақ осы белгі ЕҒҰ-ды — жеке, субъективтік, кейбір жекелеген тұлғалардың мұны жарым-жартылай түсінушілігінен ерекшелейді. Ғылыми есептеу және негіздеу — толық, шынайы және ұдайы ақпараттардан тұруы тиіс. Тергеушінің ЕҒҰ егер теориялық тұрғыдан алатын болсақ, бұл — бір жағынан, тергеуші жұмысының әдісі және жағдайлары арасындағы өзара тәуелділік пен байланыстар жөніндегі білімнің жиынтығы; екінші жағынан, еңбектің тиімділігін арттыру, тергеушінің денсаулығын сақтау және дамыту»³. Еңбекті ғылыми ұйымдастыру келесідей негізгі тиімділіктерге қол жеткізуге мүмкіндік береді: а) экономикалық — қызметкердің жұмыс өнімділігін арттыруы, уақыт үнемділігі, ресурстарды тиімді пайдалану; б) психофизиологиялық — қызметкердің денсаулығын сақтау және еңбек қабілетін арттыру, қызметшінің позитивтік мотивтері және ұстанымдары; в) әлеуметтік — кәсіби имидж, полицияның халыққа қызмет етуінің оң нәтижелерін мойындау.

Көздеген мақсатқа қол жеткізу үшін тергеу аппараттары тергеушілерінің еңбегі ғылыми тұрғыда ұйымдастырылуы, яғни мүмкіндігінше аз (минималдық) шығында тиімді (оптималдық) нәтижелерге қол жеткізу қажет. Тергеуші өзінің құқықтық басымдылығын дұрыс жүзеге асыруы үшін жоғары ұйымдастырушылық қабілетке ие болуы керек. Бұл қасиет әсіресе тергеу тобын басқаратын тергеушіге тән болуы өте маңызды. Әрбір тергеуші өзінің атқарған жұмысын қорытындылап, қылмыстың қаншалықты дұрыс ашылғанын, бұған қаншама уақыт шығындалғанын бағалап, тергеу барысына талдау жүргізіп, сол бойынша жіберілген кемшіліктерді анықтап отыруы қажет. Орын алған кемшіліктерді жоюға көп уақыт шығындалады. Сондықтан қызметтік дайындық жүйесінде сабақтар өткізіп, онда тергеушілердің назарына қылмыстық істерді тергеу барысында жіберілген кемшіліктер жөнінде түсіндіріп, алдағы уақытта сондай қателіктерге жол бермеу мақсатында олардың себеп-салдарларын мұқият қарастырып отыру қажет. Бұдан басқа, жыл сайын өткізілетін

жұмыс қорытындысы жөніндегі кеңестерде сотқа дейінгі тергеп-тексеруді жүзеге асырушы адамдардың жұмыс нәтижелерін қарастыруды жалғастырып, жоғары көрсеткіштер мен оң жетістіктерге қол жеткізгендерді марапаттап отырған жөн (ақшалай сыйақы, грамота, алғыс хат, жоғары тұрған лауазымға тағайындау үшін кадр резервіне енгізу т. с. с.).

Күнделікті қызметте тергеушінің жұмыс күнін нормалауы мақсатында орындалатын еңбекті және демалыс уақыттарын белгілеу — өте маңызды рөл атқарады. Мәселен, тәжірибесі мол тергеушілер көп жұмыс жасағаннан емес, керісінше уақытты дұрыс бөлмегендіктен, яғни ол өзінің жұмыс күні мен демалысын дұрыс ұйымдастыра алмағандықтан шаршайды. Демалыс күндері және түнгі уақыттардағы жұмыстар (жедел-тергеу тобының құрамында кезекшілікке түсуді қоспағанда) тергеушінің күш-қуаты мен денсаулығын әлсіретеді. Бұдан басқа, тергеушінің іс жүргізуінде тек бір ғана емес әртүрлі қылмыс санаты бойынша бірнеше қылмыстық істер болады. Осыған байланысты тергеу жүргізу барысында тергеуші бір істен екінші істі тергеуге кезекпен ауысып отыруға мәжбүр болады және бұл кезде тергеудің бағыттары да өзгеріп отырады. Сондықтан тергеуші күнделікті қызмет барысында әрбір іс бойынша өзінің жүргізетін іс-әрекеттерін дұрыс жоспарлап, оларды орындау уақытын белгілеп отыруы қажет. Алайда кездейсоқ жағдайлар бұған кері әсерін тигізуі мүмкін. Мысалы, тергеуші өндірісіндегі қылмыстық іс бойынша өзі жоспарлаған іс-әрекеттерді орындауға кірісу барысында оған басқа жоспарланбаған қосымша талаптар мен тапсырмалар келіп түсуі мүмкін: прокуратура тарапынан іс бойынша келіп түсетін нұсқаулар мен істі зерделеу мақсатындағы шақыртулар, жедел-тергеу тобына жоспарланбаған кезекшілікке түсу, басқа қылмыстық ізге түсу органдарынан келіп түскен жеке тапсырмаларды шұғыл орындау, сараптама мекемелеріне қосымша құжаттар мен материалдар тапсыру қажеттілігі, қызметтік іссапарға шығу, басшылық құрамның тапсыруымен қарап-тексеру жүргізу үшін оқиға болған жерге шығу және т. б. Осы аталған мән-жайлар тергеушінің өзі жоспарлаған жұмыс күнінің күрт өзгеріске ұшырауына, жоспарланған тергеу әрекеттерінің дер кезінде орындалмай қалуына әкеп соқтырады, сонымен қатар бұл тергеушіні белгілі бір бағыттан басқа бағыттарға ауысып отыруына мәжбүр етіп, қылмыстық істердің толық, сапалы және заңды түрде тергелуіне теріс әсерін тигізеді. Сондықтан тергеуші өзінің жұмыс күнін бір қылмыстық істі тергеуге арнағаны дұрыс болар еді. Тергеу бөлімдері басшыларының әрбір тергеушінің функциялық міндеттерін нақты белгілеуі және қадағалауы оң нәтиже береді. Қазіргі уақытта тәжірибеде қолданылып жүрген әрбір тергеушінің тек белгілі бір санаттағы қылмыстық істерді тергеу бойынша мамандандырылуы өз жалғасын тауып отырғаны дұрыс. Алайда, жұмыс жүктемесін бөлу барысында бұл қағида үнемі сақтала бермейді. Мәселен, белгілі бір санаттағы қылмыстық істер саны көп болып, басқа санаттағы істер аз болуы, тіпті болмауы да мүмкін. Сондықтан да аталған санат бойынша мамандандырылмаған жедел-тергеу тобының (ЖТТ) тергеушісі оқиға болған жерді қарап-тексеру және басқа да кідірілмейтін тергеу әрекеттерін жүргізгеннен соң, қылмыстық істі ол өзінің профиліне жатпаса да өз іс жүргізуіне қабылдауға және тергеу жүргізуге мәжбүр болады. Сондай-ақ келесіде аталған қылмыстық іс осы санаттағы қылмыстарды тергеу бойынша мамандандырылған тергеушінің өндірісіне қабылданған жағдайдың өзінде де ол іс материалдарымен танысу, зерделеу, іс бойынша заттай дәлелдемелерді алу және қарап-тексеру, өзінің әріптесі толықтай анықтамаған мән-жайлар мен жіберілген кемшіліктерді анықтау мақсатында бұрынырақта жүргізілген тергеу әрекеттерін қайта жүргізу үшін аса ірі көлемде уақыт жоғалтады. Сондықтан ПО жедел кезекшісі жасалған қылмыстық құқық бұзушылық туралы хабарлама түсе салысымен оқиға болған жерге осы санаттағы қылмыстарды тергеу бойынша немесе ауыр, аса ауыр қылмыстарды тергеуге мамандандырылған тергеушіні жолдағаны жөн. Сонымен қатар, қазіргі уақытта тергеушінің кез келген қаулысының сипаттама-дәлелдеу бөлімі оқиғаның мән-жайын баяндаудан басталады. Бұл кезде уақытты үнемдеу мақсатында тергеушіге процессуалдық құжаттарда істің-мән-жайын қайталап жаза берместен, тек «оқиғаның мән-жайы мынадай құжатта (іс беті _____)» — деп көрсету құқығы берілгені жөн болар еді.

Келеңсіз жағдайлардың біріне келесіні жатқызуға болады, яғни тергеушілердің тәжірибелік жұмысында тергеу бөлінісінің басшылары күн сайын, кейде таңертеңгі немесе кешкі уақытта қарамағындағы тергеушілердің, анықтаушылардың қатысуымен жұмыс бағыты бойынша талдаулық жиналыстар, кеңестер өткізіп отырады. Мұндай кеңестерге өз кезегінде көп уақыт шығындалады және жұмысқа келген тергеушінің бұрынғыраққа өзі жоспарлаған іс-шараларды орындауының тәртібін бұзады. Сондықтан тергеу бөліністерінің басшылары жұмыс кеңестерін тиісті қызметтік міндеттерді орындауды нақты белгілеу арқылы аптаның бас кезінде өткізіп, апта соңында қорытындылағаны дұрыс.

Қазіргі уақытта күзетпен ұстау түріндегі бұлтартпау шарасын қолдануды санкциялау соттың құзіретінде. Осыған байланысты тағы бір мысал ретінде айта кететін мәселе, бұл қылмыс жасаған тұлғаны Қазақстан Республикасы ҚПК 131-бабының тәртібімен күдікті ретінде ұстап алу сәтінен бастап тергеушінің уақытының шектелуі. Яғни, Қазақстан Республикасы ҚПК-нің 147-бабы 2-бөлігіне сәйкес, тергеуші ұстап алу мерзімінің бітуіне 18 сағат қалғанға дейін қадағалаушы прокурорға күзетпен ұстау түріндегі бұлтартпау шарасын таңдау туралы сұрақты шешу үшін іс материалдарының көшірмелерін қылмыстық іспен қоса ұсынуы қажет. Бұл кезде тергеуші шектеулі мерзім ішінде күдікті тұлғаның кінәсін растайтын көптеген дәлелдемелер табуы, жинауы, бекітуі, күдіктінің іс-әрекетін дұрыс саралауы және басқа да тергеу әрекеттерін жүргізуі, бұдан басқа іс материалдарының көшірмелерін түсіруі және тізбе құруы тиіс. Осының барлығын орындау уақытының шектелуі тергеудің сапасына кері әсерін тигізіп, кемшіліктердің орын алуына және келесіде оларды жою қажеттілігіне әкеп соқтырады. Сондықтан тергеушінің уақытын үнемдеу мақсатында күдіктіге күзетпен ұстау түріндегі бұлтартпау шарасын санкциялау құзіреті прокурорға берілер болса, онда бұл тергеушінің қылмысты тергеу уақытының шамалы болса да ұзартылуына мүмкіндік берер еді.

Тергеу бөліністері жұмысындағы жұмыс жүктемесіне кадрлық жасақтау сұрақтары да тікелей әсер етеді. Мысалы, қызмет көрсетілетін аумақтағы тергеушілердің саны, олардың алға қойылған міндеттерді дер кезінде және сапалы орындау мәселелері, әрбір тергеушінің іс жүргізуіндегі қылмыстық істер саны мен олардың аяқталуы тұрғысындағы сұрақтарды жоғары тұрған тергеу бөліністерінің басшылары үнемі қарастырып, талдау жүргізіп, үйлестіріп және қажеттілігіне қарай шоғырландырып отырғаны дұрыс.

Жоғарыда келтірілгендердің тиісті түрде орындалуы, келтірілген мән-жайлар бойынша тиісті шешімдер мен қорытындылар өз кезегінде дұрыс жүзеге асырылған жағдайларда қылмыстарды ашу және сапалы тергеу жүргізу өзінің оң нәтижелерін берері сөзсіз.

Резюме

В работе излагаются вопросы криминалистической характеристики преступлений, связанных с незаконным оборотом наркотических средств, рассматриваются проблемы использования данных криминалистической характеристики в расследовании указанных преступлений.

Resume

This work presents the issues of criminalistic characteristics of the crime associated with illegal drug trafficking discusses the problems of using forensic data characteristics in the investigation of such offences.

-
- ¹ Қазақстан Республикасының Президенті Н. Ә. Назарбаевтың 2014 жылғы 17 қаңтардағы Қазақстан жолы – 2050: «Бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ» атты Қазақстан халқына Жолдауы http://www.akorda.kz/ru/page/page_215750_poslanie-prezidenta-respubliki-kazakhstan-n-nazarbaeva-narodu-kazakhstana-17-yanvaryu-2014-g.
- ² Қазақстан Республикасы ПМ 2014 жылғы 24 қаңтарындағы № 1 КМ Алқа мәжілісінің шешімі.
- ³ Соя-Серко Л. А. Рационализация работы следователя (Вопросы научной организации труда). — М., 1976. С. 4-5.